

ményezőit – és természetesen engedélyezőit – a felelősségvállalás alól. Csak olyan iskolai programot szabad útjára bocsátani, amelyhez adottak a feltételek, illetve amelynek a megvalósításához megvannak a szükséges garanciák. Az egyes intézmények szerkezetváltásához elengedhetetlen az iskolafenntartó oktatáspolitikai határozata. Ezt viszont csak az adott település iskolahálózatának érdekegyeztetését, az anyagi, tárgyi feltételek számbavételét követően szabad meghozni.

Az iskolai szerkezetváltás nem lehet szükségéltetés! Ahol csupán valamely intézmény kényszerhelyzete "indokolja" a döntést, ott más megoldást kell találni. Olyan megoldást, amely a tanulók érdekeit szolgálja.

BALOGH LÁSZLÓNÉ

A normális deviancia

A deviancia, mint ismeretes, eltérést jelent a társadalmi normáktól. Az eddigi történet során minden korszakban a "társadalmi normák" közös értékrendet jelentettek, egyetértést erkölcsi, jogi, társadalmi, sőt esztétikai alapelvekben, s ami az utóbbiakat illeti, egy kultúrán belül, de erkölcsi tekintetben különböző kultúrák között is. Természetesen az erkölcs alapjára és vázára kell gondolnunk, vagyis arra, hogy mindenütt Isten a létezés csúcsa, belőle forrászik jog és erkölcs; mindenütt védelemben részesül az élet, a család, a tulajdon, a haza, az igazság.

Természetesen ódonabb társadalmak nem az egyéni, hanem a közösségi tulajdont, területet védelmezték, sok az eltérés a család fogalmát illetően stb. Az emberiségnek mégis egybevágó tapasztalata, hogy az élet emberi minőségének, mi több egyáltalán: fennmaradásának záloga azoknak a törvényeknek a megtartása, melyeket a bibliai kultúrkörben a Tízparancsolat foglal egybe. Józan ésszel hamar belátható, hogy abban a társadalomban, melyben nem érvényesítik a ne ölj, tiszteld apádat és anyádat, hamis tanúságot ne tégy, ne lopj stb. elveit, ott mindezeknek az ellenkezője hat, és előbb-utóbb lebontja a törvények építette társadalomvédelmi struktúrákat.

A normáktól elhajlókat a régi társadalmak nehezen tűrték. Gondoljunk Szókratész perére vagy az eretneküldözésekre, és a világot sok rítus zászlaja alatt végigdúlt vallásháborúkra. A küzdők abban a hiszemben csatáztak, hogy a másik (az eretnek, a más hitű, a buddhista, a református, a taoista, a keresztény gyaur, a mohamedán) az isteni törvényt rombolja s vele a társadalom épületét.

A francia forradalom szörnyű vérfürdője, mely egyaránt megtizedelte a papságot, az arisztokráciát, a liberális gironde-ot, a bolsevik jakobinusokat, végül elmosta a deviancia határait. Lassacskán ugyan, de a XIX. század végére, a XX. elejére a szellemi életben már nem a közösséghez tartozás, a hagyomány továbbépítése volt a mérce, hanem a különbözőség. A zene, a képzőművészet, az irodalom és a többi művészet akár a politika és az ipar: élcsapatokhoz kezdett igazodni. Az élcsapatok, az avantgardok pedig egy értéket ismertek el, az újdonságot. Aki új üldítőitalt, géppisztolyt, festési technikát, zenélési módot tud hozni a piacra, az nyer.

A deviancia a szellemi életben vált először intézményessé. A vallástalanság is elfogadottá lett, vagyis az az eszme, hogy a létezés csúcsa nem Isten, és nem belőle forrászo-

zik jog és erkölcs, mi több, ezek nem a lét fönn tartói, hanem tetszőlegesen babrálható emberi művek. Jól adja fogalmának ízét a szó: alkotmány.

A múlt században a liberális kormányzatok sehol ki nem jelentették, hogy az erkölcsöt, a közös szépségeszményt stb. kiiktatnák, sőt éppenséggel konzervatív államalakulatokban munkálkodtak, mint a viktoriánus Angliában, avagy a Ferenc József-i monarchiában. Mégis, megteremtették annak a kettőségnak a jogi, társadalmi, filozófiai kereteit, melyek közt az élet egyszerre lehetett keresztény, haszonelvű, prakticista és imperialista. Rendkívül jellemző, hogy a középkori faji és nyelvi különbségekre nem tekintő korona=állam gondolat helyébe lépő nemzeti eszme mint csap át szinte rögtön sovénizmusba. A nemzet mint (lényege szerint befelé tekintő) gyönyörű közösségi gondolat alig néhány szívben élt és él igazán. A leggyakrabban a maga közösségének fölemelése helyett a kívülállók eltiprására irányul. Vagyis deviánsnak minősíti azt, aki más.

A huszadik században a művészetek különböző ágaiban a deviancia lett uralkodó: egyvári divatok az újdonság jegyében. Ami kimarad az izmusok pergő körforgásából, vagyis ami valami ősit, mélyet és állandót keres, ami hagyományt őriz és épít, vagyis mindaz, ami korábban mérték volt, az számít elhajlásnak. És ez nem pusztán esztétikai kérdés, mert a művészet formáiban is megjelenik az, ami embertelen és istentelen, vagyis amorális.

Tisztábban mutatja ezt a század két nagy társadalomkísérlete. Kezdve már azon, hogy az emberkísérlet bevett dolog lett: ami az íróasztal mellett csinos, azt kipróbálni milliókon. Erő kérdése. Kétségtelen, hogy a század szimbolikus hőse dr. Mengele...

A marxista és fasiszta kísérletezők túltették magukat a tizenkilencedik század hipokrataságán. Ők már nem akartak egyszerre keresztények és imperialisták lenni... A kereszténységet nyíltan elvetették, sőt üldözték – nem maradt, nem maradhatott egyebük a hatalomvágnál, az imperializmusnál. Nem "takargattak", sem Hitler, sem a marxisták (vö.: világ proletárjai, egyesüljetek!). A kereszténység helyett, vagy – amit a politikában a kereszténység funkcionálisan jelentett – az erkölcs helyett barkácsoltak valamit. Nagyjából az ellenkezőjét az evangéliumi tanításoknak. Ugyanis éppen arra volt szükségük, hogy kiiktassák a társadalomból a felebaráti szeretetet, a ne ölj, a tiszteld apádat és anyádat, a hamis tanúságot ne tégy, a ne lopj stb. elveit. Államrendszereik éppen e bűnök elkövetésére épültek. Egész pontosan arra, hogy az állam bármikor megszeghesse az eddigi társadalmakat tartó Tízparancsolat-törvényeket. A bolsevikok és fasiszták nyíltan hirdetett célja a társadalom lerombolása (volt), hogy helyén másikat építhessenek: új gazdaságot, új kapcsolatokat, új embert.

A deviancia tehát állami rangra emelkedett: politika lett belőle, s nincs ma a világon olyan kormány, amely így vagy úgy, legalább de facto nem hitelesítette volna együttműködésével deviáns hatalmak létét.

Az ember fönnmaradásának ellentmondó szabályok szerinti élet, az úgynevezett magánélet torzulásai ilyen körülmények között aligha róhatók fel az egyes embernek, aki üldözöttje, de legalábbis kiszolgáltatottja politikai kurzusoknak és hatalmaknak. Ugyanígy áldozata egy technicizálódott társadalomnak. Amely ugyan megfelel a demokrácia formális szabályainak, mégis alávetettje a gazdaságnak, az pedig az ember lépéseit az eszközök ritmusához, értékét a gépek teljesítményéhez igazítja. Morált alig ismer és nehezen ismer el. Nem tagadja ugyan – sőt gyakorta konzervatív vagy kereszténydemokrata – ámde már az egyszerű kérdések előtt is megbicsaklik: egy bankár például lehet-e hűséges a barátjához? a gyengélkedő üzletfeléhez? S ha a kettő egy?

Az ember természetesen ezt a modern rabszolgaságot sem a kommunizmustól, sem a kapitalizmustól nem fogadja el. Lázadása a kommunizmus ellen még ésszerű és forradalomszerű. A kapitalizmus konzumvilága azonban oly evidens minden épeszű ember számára, hogy ellene lázadni abszurdumnak látszik. Jólét és önérdek-ellenes, reakciós, a társadalom haladását lassító, infláció- és munkanélküliség-gerjesztő. A lázadó, az eddigi minták szerint, vagy önkéntesen nyomorba vonul, vagy kommunista lesz.

Deviáns ma mindenki, aki az élet fönmaradását lehetővé tévő törvények hatálya alá helyezkedik.

Czakó Gábor cikkét – mely szerint az erkölcs egyetlen lehetséges alapja "... hogy mindenütt Isten a létezés csúcsa, belőle forrásozik jog és erkölcs!!!" azzal a megjegyzéssel közöljük, hogy várjuk Olvasóink hozzászólásait.

CZAKÓ GÁBOR

LEVÉL A "LIGET"-BŐL

Nagyon kérlek

Nemrégiben egy Hófehérke-történetet adaptáló színházi előadásra néhány mozgássérült gyereket is elvitték a Pethő – Intézetből. Az előadás után egy járóképtelen öt éves kislány nagyon kérte, hogy beszélhessen a gonosz mostohával. Bevitték hát az öltözőbe, s ő égő füllel megkérdezte: "te meg akartad mérgezni Hófehérkét?" A színésznő mondott pár megnyugtató szót, hogy csak a szerep szerint, játékból, de a kislány makacsul és komolyan folytatta: "Nagyon kérlek, többet ilyet ne csináljál."

Sokszor gondolok erre a történetre, mert a legmélyebb lelki rokonság köt ehhez a béna kislányhoz. Mióta eszemet tudom, hajt a kényszer, a vágy, hogy megmondjam a gonosz mostohának – s a többi méregkeverőnek: ne tegye. S úgy tűnik, ha az ember keserűen, sok-sok tapasztalat után világosan látja, hogy a "megoldás", bármily szépen és határozottan is hangozzék, teljesen eredménytelen, nos, a kényszer és a vágy nem csillapul. Meg kell mondani. Nem célból, hanem mert kell. És persze nemcsak a gonoszoknak. Sőt. Mondani, kapcsolatot keresni, használni – ahogy a múlt század nagy reformerei hitték.

Mennyit küszködtünk évtizedeken keresztül, hogy a "megmondás" feltételeit megteremtsük. Könyveket írtam – tankönyvet is! –, folyóiratot akartam szerkeszteni, műhelyt, szellemi közösséget fenntartani – és alig lehetett valamicske fórumot kicsikarni. Harcolni kellett azért, hogy harcolhassunk, hogy szólhassunk, mondhassuk, amit kell.

Mióta megjelenik a Liget folyóirat, megjelennek a Liget-könyvek, a fuldokló sóvárgás, a mondás-kényszer módosult. Megírom, megírjuk, összeszerkesztjük – egy folyóiratban nem csupán egymás mellé sorakoznak a "mondások", de erősítik, sokszorozzák egymást. Csodálatos műhelyben alkotni. Csakhogy a "megmondás" lehetősége mintha most is csonka lenne. Kinek, kiknek mondjuk? El tudunk-e jutni a többi emberhez? Igen, valamelyest eljutunk. A visszajelzések bőségesen jönnek, de olyan ez, mint a szeretet: semmi sem elég belőle, az egészséges személyiség telhetetlenül adna és kapni szeretne. Még és még.